
ATZINUMS PAR MĀJOKĻU POLITIKU STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS SAŅĒMĒJIEM

AGNESE LĀCE, PROVIDUS VADOŠĀ PĒTNIECE MIGRĀCIJAS UN INTEGRĀCIJAS JOMĀ

ANDRIS ŠUVAJEVS, PROVIDUS PĒTNIKS

22.oktobrī domnīca PROVIDUS sadarībā ar UNHCR reģionālo pārstāvniecību Ziemeļeiropā un ar Latvijas Republikas Kultūras ministrijas atbalstu rīkoja konferenci ‘Piecgades gūtās mācības Eiropas patvēruma sistēmas vadībā: kā īstenot veiksmīgu integrācijas stratēģiju?’.

Viens no jautājumiem, kuru iztīrāja konferences dalībnieki un apmeklētāji, bija mājokļa loma integrācijas procesos. Novērtējumi, kas veikti NIEM projekta ietvaros, ir ļāvuši secināt, ka tieši mājokļa jautājumi ir vieni no problemātiskākajiem Latvijas kontekstā, un, līdzīgi kā citos rādītājos, pēdējos divus gadus nekādi uzlabojumi nav tikuši veikti. Lai arī starptautiskās aizsardzības saņēmēji (turpmāk - SAS) pēc statusa iegūšanas var apmesties jebkurā vietā Latvijas teritorijā, mājokļa izmaksas viņiem ir jāsedz no kopējā piešķirtā pabalsta – 139 EUR pirmajam ģimenes loceklim un 98 EUR katram nākamajam. Ienākumu daļa, kas jānovirza mājokļa izmaksām, ir liela; SAS to min kā lielāko šķērslī pastāvīgas mītnes iegūšanai.

Papildus, nopietnākie izaicinājumi, ar ko saskarās personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu, ir diskriminācija un atklāts rasisms mājokļu īres tirgū. Izīrētāji bieži vien atsakās izīrēt dzīvokli konkrētu etnisko grupu pārstāvjiem. Tā kā SAS ir jāpamet Patvēruma centrs ‘Mucenieki’ uzreiz pēc bēgļa statusa iegūšanas, vēlamo mājokli atrast ir īpaši sarežģīti, un līdz šim problēmu risināt ir palīdzējuši sociālie darbinieki, mentori un nevalstiskās organizācijas. Turklāt, lai saņemtu atbalstu no vietējās pašvaldības, personai ir jābūt reģistrētai dzīvesvietai attiecīgās pašvaldības teritorijā. SAS savu reģistrēto dzīvesvietu nevar norādīt, jo viņiem vispār nav mājokļa, tātad nevar būt arī reģistrētas dzīvesvietas. Šādi birokrātiski šķēršļi liedz pašvaldībai iespēju sniegt atbalstu SAS pārstāvjiem, kā arī rada grūtības piekļuvei citiem atbalsta veidiem.

Konferences laikā tika norādīts, ka mājokļa integrācijas politikas jautājumi ir cieši saistīti ar kopējo valsts politiku un stratēģiju mājokļu jomā. Latvijā ir ļoti mazs sociālo mājokļu īpatsvars no kopējā dzīvojamā fonda salīdzinājumā ar pārējām Eiropas Savienības valstīm (0.4% Latvijā pret 8% ES vidēji). Tāpat mājokļi ir pārapdzīvoti. Turklāt esošo mājokļu infrastruktūra ir sliktā stāvoklī, piemēram, tikai 2% no daudzdzīvokļu namiem ir siltumizolēti.

Kopumā mājokļu politiku raksturo pārlicība, ka, ja vien tam tiks nodrošināts pienācīgs likumiskais regulējums, privātais sektors pats spēš nodrošināt nepieciešamo mājokļu skaitu un apmierināt dažādu sociālo grupu vajadzības. Tomēr pēdējo 30 gadu laikā privātais sektors ir spējis uzbūvēt daudz mazāk daudzdzīvokļu māju nekā kaimiņvalstu privātais sektors. Turpretī publiskā sektora atbalsts ir mērķēts tikai uz visneaizsargātākajām sociālajām grupām. Šāda atbalsta forma institucionalizē trūcīgumu, jo palīdzības saņēmējiem ir regulāri jāpierāda savi zemie ienākumi un viņi nav ieinteresēti savus oficiālos ienākumus palielināt. Turklāt valstī vispār faktiski nepastāv bezpajumtniecības politika: šī sociālā grupa nav skaidri definēta, nav zināms, cik daudz bezpajumtnieku valstī vispār ir, un vienīgais pieejamais atbalsts pašvaldību līmenī ir nakts patversmes un krīzes centri.

Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanas atgriezti SAS grupas pārstāvji faktiski kļūst par bezpajumtniekiem – Latvija viņiem nesniedz nekādu atbalstu. Līdz ar to, stratēģiski svarīgs jautājums ir, vai SAS mājokļu politikas jautājumi ir risināmi vispārējā sociālās politikas līmenī vai arī tie ir jārisina tikai integrācijas

politikas ietvarā. Kā norādīja vairāki diskusijas dalībnieki, atbalsts mājokļa jautājumā būtu iespējams, ja pastāvētu politiskā griba šīs problēmas risināt. Šobrīd neviena no iesaistītajām ministrijām neuzņemas atbildību par šo jomu. Īpaši problemātiska ir atbildība par SAS sociālekonomisko iekļaušanu Latvijas sabiedrībā. Saskaņā ar politikas dokumentu “Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā”, mājokļa nodrošināšanā ir iesaistītas trīs ministrijas, kas praksē nozīmē atbildības difūziju. Labklājības ministrija, kas ir koordinējošā iestāde par iekļaušanās sociālekonomisko dimensiju, un līdz ar to, arī mājokļu jautājumu, šos pienākumus neuzņemas. Dalībnieki arī norādīja uz to, ka vairākas svarīgas normas jau ir iestrādātas likumos un plānošanas dokumentos, tomēr tās netiek ievērotas vai izmantotas tam, lai izstrādātu institucionālus un ilgtspējīgus risinājumus.

Lai uzlabotu starptautiskās palīdzības saņēmēju situāciju mājokļu jautājumā, PROVIDUS iesaka apsvērt konkrētus risinājumus un virzienus šī integrācijas politikas aspekta pilnveidošanai.

1. LABKLĀJĪBAS MINISTRIJAI SKAIDRI JĀUZŅEMAS ATBILDĪBA PAR MĀJOKĻU NODROŠINĀŠANU STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS SAŅĒMĒJIEM.

Pilnvērtīgu un jēgpilnu risinājumu ieviešanai ir nepieciešama institucionāla iniciatīva, kas uzrauga mājokļu sistēmas darbību un veicina likumdošanas izmaiņas vai starp-institucionālu sadarbību trūkumu novēršanai. Tā kā mājoklis ir centrāls sociālekonomiskās iekļaušanas aspekts, tas ietilpst Labklājības ministrijas atbildības lokā.

2. JĀATCEĻ PRASĪBA STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS SAŅĒMĒJIEM NORĀDĪT REĢISTRĒTO DZĪVESVIETU.

Lai SAS varētu saņemt finansiālu atbalstu mājokļa jautājumā, viņiem ir jābūt reģistrētai dzīvesvietai attiecīgajā pašvaldībā. Tomēr pirmās dzīvesvietas atrašana augsto izmaksu dēļ ir izaicinoša, taču nepieciešamo atbalstu nevar iegūt, jo nav atrasts mājoklis, kur iespējams reģistrēt dzīvesvietu. Lai novērstu šo likumisko strupceļu, pašvaldībām ir nepieciešams vai nu atcelt rezidenta statusa nepieciešamību atbalsta saņemšanai SAS vai arī slēgt atsevišķu vienošanos ar SAS, kas paredzētu finansiālu atbalstu ar nosacījumu, ka persona reģistrēsies attiecīgajā pašvaldībā, kolīdz tas būs iespējams.

3. ATSEVIŠĶS PABALSTS MĀJOKĻA IZMAKSU SEGŠANAI.

Starptautiskās palīdzības saņēmējiem ir tiesības uz mājokli, tomēr izmaksas, kas ar to saistītas, tiek rēķinātas kopējā pabalsta līmenī. Tā kā ienākumu daļa, kas saistīta ar mājokļa izmaksām, tiek norādīta kā lielākais izaicinājums mītnes iegūšanai, ir nepieciešams ieviest atsevišķu finansiālu atbalsta pozīciju tikai mājokļa izmaksām. Tomēr svarīgi norādīt, ka šāds risinājums būs efektīvs un sociāli pieņemams tad, ja tas saskanēs ar kopējo valsts mājokļa politikas stratēģiju, it īpaši bezpajumtniecības novēršanas jomā.

4. JĀPALIELINA PUBLISKĀ SEKTORA LOMU MĀJOKĻU TIRGŪ.

Lai integrācijas politika būtu veiksmīga, ir nepieciešams būtiski palielināt valsts un pašvaldību lomu īres mājokļu tirgū. Lai arī, protams, ir jāatrisina dažādi īres likuma regulējumi, kas veicinātu privātās investīcijas mājokļu būvniecībā, publiskais sektors var spēlēt pozitīvu lomu mājokļa tirgus efektivitātē, ne tikai būvējot sociālos mājokļus, atjaunojot esošo dzīvojamo fondu, bet arī nodrošinot komunālo pakalpojumu infrastruktūru, kas samazinātu privātā sektora izmaksas. Lielāks pašvaldību dzīvojamais fonds nodrošinātu arī SAS mājokļa vajadzības.